

САЄНКО С. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАД ПОПРАВОК ОФІЦІЙНИХ РОБОЧИХ ДОКУМЕНТІВ РАДИ ЄВРОПИ: ПРИМАРА БУКВАЛІЗМУ

У статті йдеться про сучасні стратегії перекладу міжнародних документів з французької мови українською, звертається особлива увага на жанрову відповідність та особливу семантико-синтаксичну структуру таких текстів.

Ключові слова: буквализм, вільний переклад, євролект, мова робочих та офіційних документів міжнародних організацій, тексти поправок, когнітивні особливості, семантико-синтаксична структура.

В статье идет речь о современных стратегиях перевода международных документов с французского языка на украинский, особое внимание обращается на жанровое соответствие и особенную семантико-синтаксическую структуру таких текстов.

Ключевые слова: буквализм, свободный перевод, евролект, язык рабочих и официальных документов международных организаций, тексты поправок, когнитивные особенности, семантико-синтаксическая структура.

This article deals with the new translation strategies of official documents of international organisations from French to Ukrainian language, paying special attention at the functional correspondence and semantic syntactic structure of these texts.

Key words: literalism, free translation, evrolekt, language of working and official documents of international organisations, the amendments, cognitive features, semantic and syntactic structure.

Актуальність статті обумовлена збільшенням кількості офіційних документів міжнародних організацій, що необхідно перекладати та підвищенням вимог до якості таких перекладів, зважаючи на необхідність збереження їх функціональності.

Новизна проведеного дослідження полягає у відсутності усталеної стратегії перекладу та одностайності у підходах до нього. Отже, **метою** статті стала розробка алгоритму дій при перекладі текстів робочих документів міжнародних організацій.

Таким чином **предметом** аналізу стала структурно-семантична організація робочих документів, їх композиційні складові в мові оригіналу і перекладу, а, відповідно, **об'єктом** – самі тексти офіційних документів і поправок до них.

Переклад є однією з найдавніших видів людської діяльності, який своїм практичним існуванням, поширенням і, можна навіть припустити, потужною експансією, примусив інтелектуалів в царині гуманітарних наук докласти зусиль для наукового осмислення і

формування теоретичного і методологічного підґрунтя концептуальної еволюції та практичного вдосконалення.

Оскільки перекладознавство сформувалося в окрему потужну науку у другій половині ХХ століття, то і віддзеркалилося в ньому, перш за все, сучасний стан перекладацької практики претендуючи зайняти домінуючу позицію і впливаючи тим самим на формування будь-яких перекладацьких стратегій. Але жодна наука не стоїть на місці, оскільки «*sur place*» навіть в трекових велосипедних змаганнях є лише тимчасовим тактичним рішенням, яке безумовно і неодмінно буде змінене рішучим і потужним спринтом для досягнення цілі і отримання результату. І саме критерій практики, накопичення масиву алгоритмів перекладацьких стратегій дає нам нову візію сучасного на виду перекладацької діяльності, яка, до речі, може і не є новою, але новим є наше бачення і намагання запровадження новаторських концепцій, які на перевірку виявляються забутими старими, або навіть більше, засудженими, як непродуктивні і, навіть, такими, що належать лише минулому.

Якщо ми згадаємо про перші найбільш значні реалізації в царині письмового перекладу, а саме на ньому сконцентрована наша увага, то починати треба з Великої книги. Саме переклади Біблії стали відповіддю на нагальні потреби свого часу і достатньо рельєфно проявили певні тенденції. Для перекладачів таких текстів, як відмічав В. Н. Комісаров у своїх лекціях [1:81], оригінали були «словом божим» де кожне слово, порядок слів і навіть окремі літери і орфографічні знаки були освяченими, мали якийсь особливий зміст та їх необхідно було якомога буквальніше передати в перекладі. Правда при цьому досить часто порушувалися норми мови перекладу, деякі фрагменти перекладеного тексту ставали темними і незрозумілими, але це нікого не збентежувало: ні самих перекладачів, ні користувачів-читачів, які вважали, що релігійний текст і не має бути зрозумілим всім і відразу. В ньому багато має бути містичного, загадкового і розуміння має прийти поступово в результаті певних інтерпретаційних зусиль.

Якщо в перекладах релігійних книг переважала тенденція до максимального буквализму, то інші види письмових перекладів досить часто носили апроксимативний характер, їх автори дозволяли собі вільно поводитися з оригіналом і в результаті тексти рясніли великою кількістю відхилень і помилок. Частково такий вільний переклад був

результатом низької кваліфікації перекладача але міг також бути обумовленим відсутністю потрібної уваги до вихідного тексту та невимогливістю до якості перекладу з боку перекладача і читачів-користувачів.

Протиставлення буквального і вільного перекладу збереглося і в пізніші часи коли вибір однієї з вищезгаданих стратегій обумовлювався вже не характером вихідного тексту, а загальною установкою перекладача, його розумінням цілей і змісту своєї роботи [1:82].

Зважаючи на те, що практична перекладацька діяльність має багато столітню історію, а завдання цієї статті не полягає в пошуках ілюстрування діакронічним супроводженням, тому в центрі аналізу опинилися реалії перекладу з французької мови українською лише на сучасному періоді кінця ХХ і початку ХХІ століть. В цей період відбулися і відбуваються суттєві кількісні і якісні зміни, що вплинули на сам спосіб перекладацької діяльності, на вимоги до перекладу і до перекладача. Перш за все суттєво виросли вимоги до точності перекладу. Якщо раніше перекладачі художніх текстів допускали певні вільності, то тепер, на думку сучасних теоретиків перекладу, такий підхід стає недопустимим в технічному, комерційному, дипломатичному перекладі. Абсолютно недопустимим стає в таких галузях вільний перекладу і перекладачі намагаються якомога точніше передати всі деталі змісту оригіналу, уникаючи в той же час буквалізму, що на думку В. Н. Комісарова, деформує цей зміст або ускладнює його сприйняття [1:84]. А тому завдання перекладача є зовсім непротим і одночасно відповідальним, оскільки він постійно має вирішувати якими елементами змісту він може пожертвувати, а якими – ні, щоб точніше передати інші, більш важливі деталі. Але чи має він право приймати одноосібне рішення про те, що є найважливішим? І може саме в деталях ховається найважливіша інформація?

Наприкінці ХХ століття форми і методи перекладу набули абсолютно нових рис, означених еволюцією сьогоденного світу. Україна, як і ціла низка європейських країн вийшла на міжнародну арену самостійною одиницею, зі своєю офіційною державною мовою, абсолютно новою і незною для офіційної міжнародної спільноти. Активна участь в міжнародних організаціях сприяє поширенню форм і методів перекладацької роботи. Організацією, що набула сьогодні

нового виміру, є Рада Європи. Якщо ще 15 років тому вона об'єднувала 25 держав-членів, то сьогодні до її складу входять практично всі європейські держави (за винятком Білорусі) і їх вже є 47. Офіційними мовами є англійська і французька, робочими ще треба додати італійську, німецьку та російську. Основними інституціями РЄ є Комітет міністрів, ПАРЄ, Конгрес місцевої і регіональної влади. ПАРЄ готує документи, приймає / затверджує їх на пленарних засіданнях в формі резолюцій, рекомендацій або висновків і вони стають обов'язковими для застосування в національних парламентах. Тому ці документи викликають підвищену увагу і ставлення до них з боку національних парламентських делегацій і урядів держав-членів. Вони готуються двома мовами, кожен документ має статус оригіналу. Проекти резолюцій (саме вони опинилися в центрі нашої уваги) готуються спочатку в профільних комітетах на підставі доповіді обраного цим комітетом парламентарія, якому допомагають фахівці. Такі документи обговорюються спочатку на засіданнях комітетів і потім виносяться на спільне обговорення пленарним засіданням ПАРЄ. На цій останній стадії у відповідності до регламентних норм парламентарі вносять поправки в текст проекту резолюції; ці поправки обговорюються на засіданнях комітетів і в сесійній залі, а потім через поіменне голосування імплементуються в текст відповідних документів, безумовно за умови отримання більшості при голосуванні присутніми депутатами. В друкованому вигляді існує офіційний текст двома мовами, але для інформування національних парламентів і урядів секретаріати національних делегацій перекладають ці документи щонайменше на 37 офіційних мов держав-членів. У відповідний спосіб при опрацюванні документів, їх розгляді парламентарями (не всі гарно володіють англійською або французькою) тексти поправок перекладаються з 37 мов на дві офіційні.

Це є абсолютно новим явищем на європейському континенті і така ситуація привела до нових мовних реалій в Європі. Сучасні лінгвісти констатують виникнення нового мовного діапазону, притаманного офіційним мовам міжнародного спілкування, перш за все англійській та французькій, так званого «**євролекту**». Говорячи про французьку мову можна відмітити те, що французька Ради Європи набагато менше прив'язана до національних особливостей і намагається уникати регіонального забарвлення. Вона постійно

знаходиться у співіснуванні і співпраці з іншою офіційною мовою – англійською. Це стосується як лексики, так і граматики. Безумовно впливає євролект і на національні мови утворюючи в межах офіційно-ділового функціонального стилю під-стиль мови міжнародних організацій. З одного боку це полегшує роботу перекладачу професіоналу, а з іншого, ускладнює її для неофіта, оскільки в таких текстах політичну значущість можуть набувати навіть суто граматичні особливості (порядок слів у реченні, артиклі означені і неозначені, часові форми, форми модальності і т. ін.).

Після того, як проект резолюції набуває завершеного характеру в секретаріаті профільного комітету, його перекладають українською мовою для практичної роботи з ним. І ось тут відбувається саме цікаве. Справа в тому, що цей документ не є остаточним. Він є в центрі критичного аналізу представників 47 країн, які будуть його препарувати, вносити зміни доповнюючи або вилучаючи цілі абзаци, окремі речення, частини речень, окремі слова. Одним словом кожний елемент тексту у французькій редакції може бути вилученим, розширеним, доповненим.

Тому при перекладі таких текстів домінуючими системними ознаками є ті, що передають когнітивну інформацію з інтенцією припису та емоційний відтінок (а вірніше відсутність жодного) високого офіційно-ділового стилю мови офіційних організацій, а саме:

1) спеціальні терміни (в залежності від проблематики) передаються однозначними еквівалентами; одиниця перекладу – слово і словосполучення;

2) абсолютний теперішній час, як домінуюча часова форма дієслова – передається функціонально еквівалентними засобами; одиниця перекладу – морфема;

3) пасивні конструкції – передаються граматичними еквівалентними відповідностями, деякі з яких супроводжуються синтаксичними трансформаціями, але лише на рівні остаточного варіанту;

4) узагальнююча семантика підмету – передається за допомогою варіантних відповідностей; одиниця перекладу – слово;

5) фон нейтральної писемної літературної норми в її канцелярському різновиді передається комплексом лексичних і синтаксичних засобів, функціонально відповідних засобам вихідного оригіналу (рівноправні варіантні відповідності, трансформації);

одиниці перекладу – слово і словосполучення;

6) повнота і різноманітність синтаксичних структур, типів логічних зв'язків, перевага структур зі значенням умови, причини і наслідку, значна кількість однорідних членів речення і однорідних підрядних речень – системна частотність таких засобів відтворюється в перекладі; при цьому обов'язково необхідно дотримуватися всіх правил формальної логіки;

7) відсутність компресивності, наявність тавтологічної когезії – все це зберігається при перекладі;

8) наявність не тільки лексичних засобів оформлення стилю документів міжнародних організацій, але і синтаксичних, а при потребі і графічних особливостей – все це відтворюється в перекладі за допомогою еквівалентних і варіантних відповідностей намагаючись до останнього уникати застосування позиційної компенсації [2:218–219].

Цих, на нашу думку, імперативних принципів перекладач має дотримуватись і про це свідчить наш власний досвід. Україна була прийнята до складу держав-членів Ради Європи восени 1995 року, а починаючи з першої частини сесії Парламентської асамблеї 1996 року офіційна українська делегація бере участь в роботі цієї інституції. І з року в рік кількість поправок до офіційних документів, які обговорюються на засіданнях, постійно зростає. Безумовно це пов'язано зі збільшенням кількості нових держав-членів цієї організації і з тими проблемами, які ці країни мають вирішувати. Якщо раніше десяток поданих поправок до проектів документів, що має затвердити Парламентська асамблея, був певним психологічним лімітом спроб правити текст, то сьогодні це стає банальною повсякденністю. Наприклад, під час засідань четвертої частини регулярної сесії ПАРЕ, яка відбувалася з 4 по 8 жовтня 2010 року, розглядалося питання, пов'язане з Україною: проект резолюції (документ 12357) **Функціонування демократичних інституцій в Україні**. Він складався з 12 пунктів обсягом приблизно в 3 сторінки. До нього було подано 29 поправок, 5 з яких були під поправками до поправок 5, 7, 9, 18 і 20. В **5-ти** поправках (1;14;18;19;21) їх автори пропонували включити в текст Резолюції новий пункт, або підпункт. Необхідно звернути увагу на стиль і граматику пункту і підпункту і в якості прикладу можна розглянути поправку, представлену Д.Марті від імені Комітету з моніторингу і де пропонується додати в тексті

резольуції після пункту 8 новий пункт такого змісту:

Amendement 19.

« L'Assemblée prend note de la décision du 1er octobre 2010 par laquelle la Cour constitutionnelle de l'Ukraine déclare inconstitutionnelle la loi n 2222 portant modification de la constitution de 2004. L'Assemblée estime que cette décision devrait à présent inciter la Verkhovna Rada à engager un processus global de réforme en vue de mettre la Constitution de l'Ukraine en pleine conformité avec les normes européennes ».

Робочий переклад цієї поправки був наступним:

Поправка 19.

«Асамблея бере до уваги рішення Конституційного Суду України від 1 жовтня 2010 р., яке проголошує про неконституційність закону № 2222, що вносив зміни до Конституції 2004 року. Асамблея вважає, що це рішення мало б тепер підштовхнути Верховну Раду до ініціювання всеосяжного процесу реформ з метою приведення Конституції України у повну відповідність до європейських стандартів».

На перший погляд у підготовці цього перекладу немає нічого надзвичайного, але ймовірність внесення письмової під-поправки або під час обговорення усної під-поправки до будь-якого елементу тексту формально утримує перекладача в жорстких формальних рамках.

3 поправки (2; 20; 22) пропонували замінити існуючий пункт резолюції на новий. 2 поправки (10 і 13) пропонували зробити теж саме з підпунктами 7.1.5 та 7.4.2. 3 поправки (3; 7; 11) пропонували після означеного пункту додати новий пункт. 3 поправки (16; 23; 24) пропонували додати новий підпункт після існуючого. Так в у поправці 16, представленій Д.Марті від імені Комітету з моніторингу було запропоновано додати новий пункт після пункту 7.4.2:

Amendement 16.

«invite la Verkhovna Rada à adopter la loi sur les conflits d'intérêts et l'éthique dans le service public; la loi sur la déclaration des biens des fonctionnaires; et la loi sur l'accès aux informations publiques, toutes trois pendantes devant le Parlement, après avoir obtenu un avis de la commission de Venise sur ces projets.»

Поправка 16.

«закликає Верховну Раду прийняти закони, які знаходяться на розгляді, щодо конфлікту інтересів та етики державної служби;

декларування доходів державними службовцями; та доступу до суспільної інформації - після отримання висновку Венеціанської комісії щодо цих законопроектів».

При перекладі цієї поправки не збереглася цифрова інформація, що законів – три, але те, що їх розглядає зараз парламент набуло більшої ваги в результаті транспозиції. Наступна поправка (4) пропонувала додати декілька речень наприкінці пункту 9. Набагато складнішою була ситуація з прийняттям поправки 9, яка була запропонована групою депутатів. Там пропонувалося додати речення наприкінці підпункту 7.4.1. :

Amendement 9.

«L'Assemblée salue la signature par le Président Ianoukovitch, le 18 mai 2010, de la loi de l'Ukraine "Sur la prévention et la pénalisation du blanchiment des produits du crime" qui est entrée en vigueur le 20 août 2010»;

«Асамблея вітає підписання 18 травня 2010 р. Президентом В.Януковичем закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом», який набув чинності 20 серпня 2010 року».

Але відразу ж при обговоренні одним з депутатів української делегації було запропоновано **під-поправку**, яка була підтримана комітетом і де пропонувалося замінити слова:

«salue la signature par le Président Ianoukovitch, le 18 mai 2010, de la loi de l'Ukraine "Sur la prévention et la pénalisation du blanchiment des produits du crime / вітає підписання 18 травня 2010 р. Президентом В.Януковичем закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом»,

такими словами:

«salue l'adoption par la Verkhovna Rada de la loi sur la prévention et la pénalisation du blanchiment des produits du crime / прийняття Парламентом 18 травня 2010 року Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом». В результаті голосування поправка була прийнята у змінах передбачених під-поправкою. В остаточному перекладі українською було залишено офіційну назву відповідного закону.

У поправці 6 групою депутатів було запропоновано вилучити

другу фразу пункту 4 :

«L'Assemblée soutient pleinement les autorités dans leurs efforts pour mettre en œuvre le programme de réformes profondes et ambitieuses qui est nécessaire pour respecter les engagements et les obligations du pays en tant que membre du Conseil de l'Europe. / Асамблея пропонує свою повну підтримку органам влади в їхніх зусиллях впровадити амбітний і далекосяжний пакет реформ, який є необхідним для виконання вступних зобов'язань України перед Радою Європи і її членських обов'язків.» Але достатньої підтримки така пропозиція не знайшла і весь цей пункт залишився незмінним в остаточному документі.

У поправці 8 запропоновано включити на початку пункту 7.3.7 такий фрагмент речення:

«saluant la création, par le Président de l'Ukraine, d'un groupe de travail sur la réforme de la justice pénale, l'Assemblée... / вітаючи створення Президентом України робочої групи щодо реформи кримінального судочинства, Асамблея ...»,

який мав органічно поєднатися з попереднім текстом проекту резолюції:

«просить органи власти якомога швидше ухвалити новий Кримінально-процесуальний кодекс...». На жаль для авторів поправки після жвавого обговорення ця поправка була відхилена.

Поправка 12 вносила зміни в пункт 3, додавши в середині групу слів, запропонованих Комітетом з моніторингу:

3. Беручи до уваги занепокоєння, що висловлюються стосовно концентрації влади новими органами влади в Україні, Асамблея вважає, що консолідація влади новоствореною адміністрацією, якщо це досягнуто відповідно до демократичних принципів, є зрозумілою, і в багатьох випадках навіть бажаною, але попереджає, що така консолідація не повинна приводити до монополізації влади єдиною політичною силою, оскільки це може підірвати демократичний розвиток країни.

« lorsqu'elle l'a été conformément aux principes démocratiques ».

Три поправки (5; 15; 17) вносили пропозиції замінити одні слова на інші:

Поправка 15.

7.3.7. просить органи власти якомога швидше ухвалити новий Кримінально-процесуальний кодекс і запросити експертизу Ради

Європи щодо проекту цього кодексу, а також вирішити будь-які можливі питання до того, як він буде ухвалений в заключному читанні;

« l'avis (*висновок*) de la Commission de Venise » → « l'expertise (*експертизу*) du Conseil de l'Europe ».

Достатньо красномовною є поправка 17, знову таки внесена паном Діком Марті від імені комітету з моніторингу, де, мабуть за порадою експертів, переклад назви українського закону було узгоджено з європейською правничою традицією:

7.5.2. просить Верховну Раду ухвалити закон «Про мирні зібрання» на підставі зауважень і рекомендацій Венеціанської Комісії.

« la loi sur l'organisation et le déroulement d'événements pacifiques / *Закон про організацію і проведення мирних заходів* » → « la loi sur les réunions pacifiques / *закон про мирні зібрання* ».

Справжні баталії розгорнулися під час пленарного засідання навколо під поправки 1 до поправки 18:

8. Асамблея висловлює своє занепокоєння щодо все більшої кількості достовірних повідомлень про неналежне втручання СБУ у внутрішні політичні справи, включаючи тиск на журналістів, партійних та громадських активістів та їхніх родичів. Вона вважає таку діяльність неприйнятною у демократичному суспільстві і тому закликає органи влади реформувати органи державної безпеки та змінити їхні функції у відповідності до європейських стандартів.

Було запропоновано замінити :

« **rappports crédibles** / *достовірні повідомлення* » → « **allégations** / *твердження* ».

Не менш гаряче було і при голосуванні за під-поправку до поправки 20, оскільки остання була прохідною:

12. Асамблею висловлює занепокоєння щодо зростаючої кількості тверджень та достовірних повідомлень, згідно яких протягом останніх місяців демократичні свободи та права, такі як свобода зібрання, свобода висловлювання та свобода засобів масової інформації перебувають під тиском. Вона вважає, що втручання державних органів, таких як правоохоронні органи та служба безпеки в роботу журналістів та медійних організацій є несумісним з демократичним суспільством. Асамблея закликає

владу в повній мірі розслідувати всі повідомлення про порушення прав та свобод та виправити будь-які знайдені порушення. На додаток, вона закликає владу забезпечити, щоб судове розслідування не призводило до вибіркового позбавлення частот теле- та радіомовлення та переглянути всі рішення та призначення, що вносять ризик створення конфлікту інтересів, особливо у сфері правоохоронної діяльності та судочинства.

Наступні зміни до тексту не були підтримані:

«et des rapports crédibles selon lesquels / та достовірних повідомлень, згідно яких» → *«selon lesquelles / згідно яких»*.

Ще більш цікавий матеріал для аналізу представляє документ 12347, що обговорювався наступного дня після українського питання, під назвою «Доступ жінок до передбаченого законом медичного обслуговування: проблема нерегульованого застосування відмови за релігійними та іншими переконаннями», оскільки до двох сторінок тексту Рекомендації та Резолюції було подано 89 поправок. І, безумовно, всі вони були перекладені. На жаль, обсяг статті не дає можливості використати цей аналіз.

Практичний механізм роботи з поправками в міжнародних організаціях сьогодні переконливо показує наскільки відповідальною є місія перекладача, який має фактично перетворити перекладений текст на конструктор «Лего» де кожен елемент без ускладнень може бути замінений на інший, або усунутий чи доданий до існуючої конструкції. І в більшості випадків перекладачі виконують свою місію і тільки в ексклюзивних винятках переглядаючи тексти поправок, можна зустріти наступний текст «Поправка стосується лише тексту французькою (або англійською) мовою», що свідчить про те, що у такому випадку нюанси тексту однією мовою не знайшли свого віддзеркалення в офіційному перекладі іншою.

То чи можемо ми говорити про повернення буквализму але, в новій іпостасі, чи нас вводить в оману його примаара?

ЛІТЕРАТУРА

1. *Комиссаров В. Н.* Современное переводоведение / Владлен Наумович Комиссаров. – М.: ЭТС, 2001. 2. *Алексеева И. С.* Профессиональный тренинг переводчика / Ирина Сергеевна Алексеева. – СПб.: Союз, 2001.